

Het begin

Op mijn leeftijd waant een mens zich onderweg naar de onafwendbare dood en voorvallen die zijn leven uit de hengsels lichten verwacht hij allermist meer. Toch overkwam me juist dat, aan het eind van een bizarre week, de voorlaatste week van de eeuw.

Zondags was het begonnen: onverlaten hadden ontoelaatbare leuzen gekalkt op de muren van een openbaar gebouw. Heel het land in rep en roer. De garde van waakzame pers kwam in het geweer en stuurde de volgende ochtend sombere commentaren de wereld in: het zou met dit land wel nooit meer goed komen.

Gaande de week verschenen er op steeds meer plaatsen woorden en symbolen die bij wet verboden zijn; in verscheidene grote steden werden vreemdelingen lastiggevalen. In de nacht van woensdag op donderdag vond er een ernstig incident plaats: op een begraafplaats werden graven geschonden, beklad of volledig verwoest, uitsluitend op de joodse afdeling. Dat joeg een ware paniekschreeuw

van onbehagen door het land; voor het weekeinde werden overal demonstraties en bijeenkomsten van verontruste burgers aangekondigd. Nogal wat mensen hoorden de bruine wolven weer huilen in het woud.

De volgende dag – op donderdagavond om exact te zijn – gebeurde het: brand voor de deur van mijn etage in de Schillerstraße; aangestoken – wist een brandweerman me al gauw te vertellen – met behulp van slivovitsj.

Tot dan toe had ik me weinig bekommerd om de gebeurtenissen van de voorbije dagen, had vrienden die laarzen hoorden dreunen op het plaveisel een beetje meewarig toegeglimlacht. Bang ben ik namelijk niet zo gauw meer. Niet dat ik nou als een onverschrokken held het kwaad onbesuisd tegemoet treed, ik ben misschien gewoon te nuchter. Ik heb het een en ander meegemaakt, kan ik wel zeggen.

Als de voorafgaande dagen vol incidenten en sombere berichtgeving me niet week hadden gemaakt, had ik misschien wel meteen gedacht dat mijn drankzuchtige Joegoslavische bovenbuurman deze brand in een zatte bui had gestookt. Hij jaagt me wel vaker de schrik op het lijf wanneer hij dronken op mijn deur roffelt en in het Servisch dingen roept waarin ik huilerige krachttermen beluister en soms de kreet *zjid*. Maar overdag en niet onder invloed van drank is buurman Ivanovic altijd aardig en voorkomend, serviel haast. Hij noemt me dan *Herr Doktor Glan*, en dat is zo geruststellend dat ik achter zijn dronkenmanstirades nooit iets anders heb gezocht dan ballingenleed; laat staan dat ik heb overwogen er iets van te zeggen of tegen te ondernemen. Deze brand had me op andere gedachten kunnen brengen, maar de nieuwsfeiten van de afgelopen

week en de deprimerende commentaren daarop hadden ook mij blijkbaar niet koud gelaten, zodat ik bij het ruiken en zien van de vettige rook die de smeulende kunststof deurmat veroorzaakte naar de telefoon rende, het alarmnummer intoetste en ‘aanslag, Schillerstraße 68’ hijgde.

Enkele minuten later stonden er vier brandweerauto's, drie patrouillewagens en ik meen zelfs een overvalbusje voor mijn huis, alleen om de gevolgen van de brandstichting in ogenschouw te nemen, want het vuur was door mijn daadkrachtige buurvrouw al geblust, met de inhoud van haar gieter en het water dat ze altijd in de glazen kan van haar koffiezetapparaat heeft staan – daar komen anders maar bruine randen in, hoorde ik haar zeggen tegen de politieagent aan wie ze haast glunderend haar relaas deed. De rook hing nog een poos dik in het trappenhuis.

Mijn vrienden maakten het me niet makkelijker niet al te zwaar aan het voorval te tillen. Alsof ik met ze had afgesproken waren ze komen binnendruppelen, zeg maar gerust binnenvallen. Ze arriveerden snel, de rook was amper weggetrokken. Al mijn vrienden wonen dan ook in dit deel van de stad.

Wat is er gebeurd, Bruno, in godsnaam? riep Irene toen ze binnenkwam. Ik kon de vraag alleen maar herhalen. Wat was er gebeurd? Irene, die in het chique, met villa's volgebouwde buurtje amper drie straten verder woont, arriveerde als eerste. Toen ze sirenes had gehoord, vertelde ze, was ze naar buiten gelopen met een bang voorgevoel dat ik – dat mijn huis – het doelwit was geweest. Ze had Nagel, haar man, in zijn atelier gebeld en was doorgelopen naar mij. Onderweg had ze Tanja Satz, de fotografe, gewaarschuwd. Irenes vrees bleek gegrond, het wás mijn huis. Nagel had on-

dertussen ook nog de boekhandelaar gewaarschuwd en de boekhandelaar had zijn vriend meegebracht; Tanja op haar beurt had Christophe Doren verwittigd.

Zo ongeveer was het gegaan.

Bedrukt zaten ze bijeen in mijn zithoek met de grote bank, de verweerde skaileren leunstoelen op draaipoten en het chromen tafeltje met een bruinglazen plaat, allemaal lang geleden aangeschaft, in de tijd dat ik me in dit land vestigde. Zelf zat ik aan tafel, Irene op een groot kussen op de grond, haar benen in voornaam glanzende kousen onder zich gevouwen, bevallig als altijd. We waren met z'n zevenen. Zij praatten hun onthutsing van zich af, ik hield me afzijdig, trok een paar flessen wijn open en zocht in de keuken naar iets eetbaars.

Verslagenheid lag haast tastbaar in mijn rommelige woonkamer, die wordt gedomineerd door ouderwetse meubels en de propvolle boekenkasten langs de muren. Op de opengebleven plekken hangen kleine werken van Nagel, die hij me met enige regelmaat cadeau doet.

De toedracht van de brand scheen voor hen geen vraag, wat ons nu te doen stond was minder duidelijk. Iemand opperde dat ik die nacht onder geen beding alleen mocht blijven en dat het beter was als een van mijn vrienden bij mij zou overnachten. De volgende dag zou er een bijeenkomst gehouden moeten worden: liefst ergens in onze buurt. Hun besluitvaardigheid was groot, wat ik vond deed er blijkbaar niet toe. Op mijn aftandse elektrische Olivetti schreven ze een brief aan de burgemeester, wethouders én de leden van de gemeenteraad waarin ze hun afschuw over de daad onder woorden brachten en hun verontrusting over het feit dat de overheid er niet in leek te

slagen joodse stadgenoten afdoende te beschermen tegen wat evident een zoveelste uiting van rechts-radicaal geweld was geweest, die gemakkelijk had kunnen resulteren in een dodelijk slachtoffer. Die wat potsierlijk formele formuleringen waren afkomstig van Tanja Satz. Aangezien mijn vrienden niet bepaald onbekenden zijn in de stad, meende ze, zou de brief wel het een en ander losmaken. Vanzelfsprekend moest er een afschrift naar de krant.

Daarna maakten ze zelfs een begin met een schema voor nachtelijke patrouilles door mijn deel van de Schillerstraße. Emil Janke, de boekhandelaar, schoof zijn halve leesbril op zijn kalende voorhoofd en zei dat we ons maar eens hardop moesten afvragen waarom de overheid haar medeburgers – de minderheden tenminste – niet kon beschermen. Jan Dobers, zijn vriend, viel hem bij. Ik zat intussen aan tafel achter een glas wijn en merkte hoe mijn gedachten voortdurend afdwaalden van deze toch zo dramatische avond.

Ik schijn wel eens afwezig over te komen. Niet dat ik nou zo'n dromer ben, ik ben zoals ik al zei nogal nuchter, en voor dagdromen inmiddels toch echt te oud. Nee, ik laat mijn gedachten vaak gewoon wat ronddwalen, zoals je een hond van de lijn laat. Misschien was het een antwoord op mijn voorbarige reactie daarstraks – er zijn erger dingen, denk ik nogal eens. De wereld heeft nog steeds mijn belangstelling en ik voer met mijn vrienden graag serieuze en diepgravende gesprekken. Maar ik blijf nu eenmaal rustiger, laconiek eigenlijk. Niet alles kan me meer raken en boeien, op mijn leeftijd is niet alles meer van belang. Bovendien wend ik die afwezigheid af en toe ook voor, dat is een privilege van de oude dag.

Dat ik het doelwit zou zijn geweest van een beraamde actie, dat deze aanslag, zoals mijn vrienden het samenzweerderig noemden, samenhang met de reeks incidenten eerder die week, kon ik me, nadat de eerste schrik was weggezakt, al niet meer voorstellen. Waarom zou iemand mij naar het leven staan, mij, Bruno Glan, een oude man? Hun bezorgdheid riep herinneringen op aan de tijd toen ik me hier vestigde en ze me met goedbedoelde zorg omringden. Als ontwijkeling uit de onmenselijke grauwwone achter de Muur én overlevende van de grootste misdaad uit de geschiedenis verwierf ik een dubbele status.

Dood had ik trouwens ook allang kunnen zijn, want ik heb echt gemazzeld. Maar dat zijn dingen... daar praat je niet graag over.

Bang ben ik dus niet zo gauw meer. Ik heb geprobeerd het hun uit te leggen, maar niet te vaak, dan word je maar een zeur. Over mijn stoïcijnse houding zei ik dan bijvoorbeeld dat ik een beetje een zwerver in mijn eigen hart was geworden, een dakloze van het gevoel; ik herinner me die vergelijking nog. Wat ik er precies mee wilde uitdrukken weet ik eigenlijk niet goed, misschien dat ik weliswaar ongevoeliger was geworden, maar op een voorname manier, dat de zaken waarover ik wel hartstochtelijk meedebatteerde me niet meer direct in het hart raakten. Hoe dan ook, Irene vond de beeldspraak prachtig. Ik was erop gekomen toen zij me een keer een grandioos verhaal had opgedist over de bekendste zwerver in onze stad. Met dat verhaal wilde ze me zeker uit de tent lokken, vrouwen willen altijd het naadje van de kous weten, alsof ze aanvoelen dat wie veel heeft doorgemaakt ook wel iets voor zich zal houden.

Die zwerver was eigenlijk miljonair – wilde het verhaal –, telg uit een roemrijk geslacht van juristen, wetenschappers en intellectuelen; hij had gekozen voor het geld en een vermogen verdiend met de handel in aandelen, zeer tot verdriet van zijn geleerde familie, die dat beneden haar waardigheid vond. Wel, die miljonair had besloten om als zwerver op straat te gaan leven nadat zijn vrouw bij een bespottelijk onwaarschijnlijk auto-ongeluk, waarvan de precieze toedracht nooit was achterhaald, om het leven was gekomen. Een nieuwe Job, niks gratis rouwbeklag, getokkel op de droeve lier of de makkelijke uitweg van de zelfmoord. De man had in een interview nota bene een keer gezegd dat hij gelukkig was geworden. De meeste mensen leven natuurlijk gewoon door. Deze man heeft zijn conclusies getrokken en het stompzinnige toeval proberen terug te pakken met een onlogische daad. Maar verder? Gelukkig? Gelukkig? Christophe Doren noemt geluk de graadmeter van het vermogen tot zelfbedrog. Wat zou die man met zijn geld hebben gedaan, heeft hij het op een dag van de bank gehaald en verdeeld onder zijn straatbroeders? Misschien heeft hij er wel stiekem een andere villa van gekocht, waar hij aan het eind van de dag zijn winkelwagentje tussen de struiken verbergt en binnen de sekt ontkurkt, met kaviaar erbij.

Een aanslag? Op mij? Nee. En ik heb gekke dingen meege maakt.

Ach, dit kloteland is aan zijn rechteroog nog steeds blind, godsklere nog aan toe, hoorde ik Nagel zeggen. Zo praat Nagel, een beetje als het werk waarmee hij zo'n vijftienvintig jaar geleden furore maakte: opgewonden en grof, onbehouden en recht voor zijn raap. Stukken hout,

spijkers, alles verwerkte hij in zijn schilderijen, hij was een van de eersten die zoiets deden. Ook zijn uiterlijk past bij zulke taal en zulk werk, een groot, niet erg fraai hoofd met korte grijze stekels, een markante kop, om het aardig uit te drukken, en een lichaam als een voortijdse krijger.

Nagel is niet alleen schilder, maar ook een prater, én liefhebber van het grote gebaar. Wanneer hij zijn retorische zevenmijlslaarzen draagt geeft hij iedereen het nakijken. Dan verandert hij in een ongeleid, maar somtijds briljant doeltreffend projectiel, dan debiteert hij schitterende invallen naast schreeuwlelijke onzin en past hij de wereld in elkaar alsof hij een kleuterpuzzel van tien stukjes legt. Nagel kan spotten, haten en tegelijkertijd liefderijk omarmen. Hij bezit het vermogen om iedereen mee in de richting van zijn gedachten te sleuren, maar verlegt ook even makkelijk weer zijn koers. Betrapt op tegenstrijdigheden lacht hij dan een schaapachtige grijns en verklaart met eenzelfde gemak dat alleen een koe nooit van mening verandert. We noemen hem ook altijd Nagel, zelfs Irene gebruikt zijn voornaam nooit.

Irene mag naast Nagel wat bleek afsteken en zelfs gereserveerd lijken, ze is vreselijk lief, elegant – en bijzonder aantrekkelijk, mag ik wel zeggen. Ze werkt bij de omroep, waar ze een goed bekeken regionaal praatprogramma heeft. Zonder zichzelf naast haar man weg te cijferen, laat staan onderdanig te zijn, blijft ze wat meer op de achtergrond. Waar de schilder de indruk wekt het antwoord al te kennen nog voor de vraag is gesteld, luistert zij meestal lang voordat ze iets zegt. Bovendien heeft ze het geduld én de hersens om met Nagel te leven.

Maar vandaag was ze anders, ze sprak gejaagd en driftig.

De pers, meende zij, had de afgelopen week voortdurend verkeerde conclusies getrokken. Die ging er wel erg makkelijk van uit dat dit gespuis bestond uit zielige jongeren uit het Oosten, sukkelaars zonder enig perspectief die na het afbreken van de betonnen muur stuurloos waren. Dat was tien jaar geleden inmiddels, en wat dan nog, was dat soms een excuus? Nee, zou hier niet meer achter zitten? Want als het allemaal zulke schlemielen waren, hoe organiseerden ze dit soort dingen dan?

Schlemielen vond ik nou niet bepaald een gelukkige woordkeuze. Tanja Satz bromde instemming en deed zich, geheel tegen haar gewoonte, royaal te goed aan de wijn. Het wordt weer bruin, hoorde ik de fotografe mompelen. Met haar voet wreef ze nerveus over een oude vlek in mijn beige vloerbedekking. De anderen knikten werktuiglijk. Spreek het maar eens tegen.

Het was niet voor het eerst dat ik bij mijn vrienden een haast dwangmatige neiging bespeurde om alles wat er in hun land gebeurt uit te leggen als de opmaat tot groter onheil. Voor een deel kun je dat natuurlijk op het conto schrijven van de artistieke overgevoeligheid van de mensen met wie ik omga, maar de apocalyps lijkt hier altijd op de stoep te staan. En nu dus zelfs bij mij op de deurmat. Het zelfwantrouwen zit diep, en dat hoeft ook niet te verwonderen. Ik maak me er weliswaar met enige regelmaat vrolijk over, maar ergens stelt het me gerust. Wat hier ook voorvalt, het wordt serieus genomen en met argusogen bekeken. Dat als gevolg daarvan parallellen met vroeger worden getrokken met de snelheid van een windvlaag en complotten makkelijk vermoed, dat beschuldigingen van voorbarigheid, ontkenning, versimpeling, naïviteit of vergoelijking aan het

adres van een scepticus – want dat ben ik – snel over tafel gaan: soit. Al leidt het zo nu en dan tot wat potsierlijke, ongemakkelijk stemmende vertoningen, ze nemen de dingen hier niet licht op, en hoewel het een zekere voorspelbaarheid heeft, het is, als gezegd, geruststellend.

Nee, ik ben thuis in dit land. Zo iets valt je het meest op door de eigenaardigheden die je in de loop der jaren hebt overgenomen; bijvoorbeeld dat ik zelfs na middernacht niet zomaar oversteek, maar keurig een stuk langs een uitgestorven straat loop om het zebrapad te gebruiken. Ik voel me daar geen moment belachelijk bij.

Christophe Doren was er niet echt bij vanavond. Hij is tot op zekere hoogte een uitzondering. Pas veertig, veruit de jongste in ons gezelschap, maar ook veruit de slimste en altijd goed voor een steek uit een onverwachte hoek, desnoods onder de gordel. De anderen noemen hem nogal eens cynisch, maar eigenlijk is hij gewoon te slim om ergens echt in te geloven. Vandaag hing hij in gedachten verzonken en met de wat smalende trek van de man die het allemaal eerder heeft gehoord in een van mijn draaistoelen en keek alsof hij ieder moment in slaap kon vallen. Hij stak meteen zijn hand op toen Irene vroeg wie vannacht – voor de zekerheid – bij mij wilde blijven. Met zijn slaperige kop wekte hij echter de indruk dat vooral te willen om maar niet meer naar huis te hoeven lopen, nog geen tien minuten hier vandaan. Veel gezegd had hij niet, maar zijn ge-laatsuitdrukking en glimlach bij bepaalde opmerkingen spraken boekdelen.

Kom, zei hij toen het cassandragehalte hem te gortig werd, extremistische ondergrondse netwerken zeker, gesteund door duistere multinationale financiers en van een

theoretische onderbouwing voorzien door verdwaasde academici en amateurhistorici?

Ja, het werd tijd dat men zich eens ging afvragen wie dit allemaal betaalde, hield Jan Dobers hem op samenzweerderige toon voor. Dat moest hij uit een boek hebben.

En dat steekt dan de deurmat aan bij Bruno Glan, smaalde Doren, met slivovitsj? Hoe wisten ze dat eigenlijk zo gauw, Bruno?

Ik deed met hem mee en vertelde dat brandweerlieden een schroefdop hadden gevonden. Toen zweeg hij. Tanja Satz ademde zeer nadrukkelijk uit door haar neus.

Er is natuurlijk nog veel meer gezegd, maar ik herinner me niet alles even goed.

Nu ben ik al tachtig, dus toen ik tegen middernacht te kennen gaf dat ik moe was en naar bed wilde, putte iedereen zich uit in verontschuldigen en binnen het kwartier was mijn woning leeg. Ik kreeg gedaan dat de voorgenomen nachtlifwacht werd geannuleerd; het was immers zeer onwaarschijnlijk dat extremisten – ik gebruikte het woord met opzet om te tonen dat de ernst van de situatie welzeker tot mij was doorgedrongen – twee keer hetzelfde object zouden attaqueren. Ook de patrouilles in de buurt van mijn huis werden bij nader inzien overbodig geacht. Iemand mopperde dat de politie de zaak wel weer zou laten sloffen, en toen ze naar buiten liepen keken een paar van mijn vrienden betekenisvol naar de mezoeza aan mijn deurpost. Die hebben de Nagels ooit als souvenir van hun rondreis door het Midden-Oosten voor me meegebracht en ik heb hem, jaren geleden alweer, vanuit een vaag gevoel van verbondenheid met iets waar ik nooit deel van heb uitgemaakt maar aan de deurpost gespijkerd. Tanja Satz raak-

te de talisman even aan. Dat gebaar geneerde me.

Eenmaal weer alleen schonk ik mezelf een laatste glas in en ging aan tafel zitten. Ik tolde zowat op mijn stoel. Van opwinding en drukte. Uiteraard was ik geschrokken en in mijn hoofd gonsden de meest uiteenlopende verklaringen en vermoedens. Ik dacht na over de wilde theorieën over sinistere complotten die de afgelopen uren de revue waren gepasseerd. Juist die loden ernst, die bijna verlekkerde zelfkastijding zetten me aan tot opstandig ongelooft.

Aan Ivanovic dacht ik toen nog steeds niet. Ik zal zo een poos hebben gezeten, natuurlijk toch wat ongemakkelijk. Iemand had tenslotte mijn huis in de fik proberen te steken. Stel je voor dat ik al had geslapen. En mevrouw Franke ook.

Ik moest nu opruimen en naar bed gaan, anders haalde ik straks nog de wodka uit de vriezer en zou ik uiteindelijk mijn zoon in Frankrijk bellen, de letterendoctor met zijn in middelmatigheid succesvolle leven. In gedachten hoorde ik hem al zeggen: papa, daar moet een perfect rationele verklaring voor zijn. Een perfect rationele verklaring, dat is een frase die tijdens elk van de twee of drie telefoongesprekken die we per jaar voeren wel een keer valt; het is zijn hoogstpersoonlijke erfenis van de Franse Verlichting. De perfect rationele verklaring die hij voor alles wat de afgelopen week was voorgevallen in petto zou hebben – want daaraan had de Franse pers ongetwijfeld met satanisch genoeg ruim aandacht besteed –, die perfect rationele verklaring zou luiden dat de *boches* nu eenmaal niet deugen, en de conclusie zou onvermijdelijk zijn dat ik nu eindelijk eens moest maken dat ik daar wegkwam.

Al zeker vijf jaar heb ik mijn zoon niet ontmoet en onze

sporadische telefoongesprekken beginnen vaak soepel en ogenschijnlijk hartelijk, maar eindigen steevast in gesteggel.

Ik houd niet van mijn zoon. Hij ook niet van mij denk ik; we blijven contact met elkaar zoeken omdat hij mijn zoon is, omdat ik zijn vader ben, omwille van de conventie, met affectie heeft dat bar weinig te maken. Hij is de vrucht van een liefde- en lustloos huwelijk, dat ik sloot om niet langer alleen te zijn. Toen ik mijn land verliet is de jongen bij zijn moeder achtergebleven en toen ik hem na haar dood liet overkomen, was de knul van inmiddels zeventien zo van me vervreemd dat hij nog voor zijn twintigste verjaardag weer vertrok. Hij vond onderdak bij een nicht van zijn moeder in Parijs, waar hij wilde studeren. Sindsdien bestaat ons contact uit plichtmatige telefoontjes, die wel inhoud hebben maar nog het meest lijken op de debatten die je op televisie wel ziet voeren, vol hartstochtelijk, maar uiteindelijk volstrekt onaangedaan gekibbel. De jongen zal me wel nooit vergeven hebben dat ik hem zo maar met zijn overspannen en ziekelijke moeder in het Oostblok heb achtergelaten. Michel doet het trouwens opvallend goed, opzienbarend goed zelfs, want zo intelligent is hij niet. Gewiekst wel, net als zijn moeder. In Parijs heeft hij gestudeerd bij allerlei modieuze professoren. Daarna heeft hij een docentschap aan de universiteit van het stadje Rennes in de wacht gesleept. Daar probeert hij jonge meisjes uit de provincie aan het verstand te brengen dat de dingen pas bestaan als er woorden voor zijn. Ja, ja, dat zal best. Naar het schijnt belandt zo'n wicht nogal eens bij hem in bed.

Ik zei al, mijn gedachten willen wel eens afdwalen en dus kreeg ik opnieuw een schrik van jewelste toen er on-

verwachts werd geklopt, niet aangebeld. Ivanovic zeker, was mijn eerste gedachte, zeker weer eens dronken. Maar dit was niet zijn gebruikelijke getimmer op de dichte deur en de stem die ik voorzichtig mijn naam hoorde roepen was die van de buurvrouw, mevrouw Franke, de flinke vrouw van het koffiezetapparaat.